

Łukasz Marzec

Artur Duck, "De Usu et Autoritate Juris Civilis Romanorum" - podrzędna rozprawa czy dzieło światowej romanistyki?

Zeszyty Prawnicze 6/1, 145-157

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ŁUKASZ MARZEC

Uniwersytet Jagielloński

ARTUR DUCK, *DE USU ET AUTHORITY JURIS
CIVILIS ROMANORUM* – PODRZĘDNA ROZPRAWA
CZY DZIEŁO ŚWIATOWEJ ROMANISTYKI?

W roku 1653 w Londynie ukazała się praca zmarłego pięć lata wcześniej angielskiego prawnika i polityka sir Arthura Ducka, pt. *De Usu et Authority Juris Civilis Romanorum in Dominiis Principum Christianorum*¹. Jej tematem, po raz pierwszy w historii nauki stała się analiza roli prawa rzymskiego w czternastu współczesnych autorowi państwach ówczesnej Europy. W późniejszej literaturze, mimo wielu wznowień wydawniczych, rozprawa ta była jednak rzadko cytowana, a sam Duck – „niedoceniany poprzednik Savigny’ego”² – raczej zapomniany. Nieliczni autorzy zachwycali się *De Usu et Authority*, większość jednak zbywała milczeniem. Do dnia dzisiejszego dzieło to nie doczekało się naukowej analizy, choć wybiórczo bywało niekiedy przedmiotem zainteresowania historyków prawa bądź romanistów. *De Usu et Authority*, w 1689 r. przetłumaczono na język francuski przez C. J. de Ferriere’a, a następnie w 1724 na angielski przez J. Beavera. Kilka stron poświęcił Duckowi i jego pracy W. Holdsworth w swojej pomnikowej, szesnastotomowej historii prawa

¹ Dalej cytowane w skrócie *De Usu et Authority*.

² Por. J. SONDEL, *Artur Duck – niedoceniany poprzednik Savigny’ego i jego poglądy na rolę prawa rzymskiego w dawnej Polsce*, «ZN UJ, Prace Prawnicze» 97 (1982), s. 69-85.

angielskiego, określając (w 1903 r.) dotyczący Anglii rozdział VIII jako „... best continuous account of the influence, study, and the practice of Roman Law in England that has yet appeared”³. Nieco uwagi poświęcił Duckowi B. Levack w zbiorowym opisie działalności około dwustu angielskich *civil lawyers* w XVII wieku⁴. Dwa lata później N. Horn analizował rozważania zawarte w *De Usu et Autoritate* w krótkim artykule *Römisches Recht als Gemeineuropäisches Recht bei Artur Duck*. Ich wartość określił bardzo wysoko, pisząc „Der gegenstand der Arbeit, die Art seiner Behandlung durch Duck und die Verbreitung und Beachtung, die seine Darstellung fand, machen die kleine Schrift zu einem Werk von europäischem Rang. Es läßt die einheitlichen Züge der europäischen Rechtskultur erkennen, die auf dem römischen Recht beruhen”⁵. Z kolei poglądy Ducka na rolę prawa rzymskiego w dawnej Polsce, stanowiące rozdział XII *De Usu et Autoritate* stały się przedmiotem zainteresowania J. Sondla w rozprawie *Artur Duck – niedoceniany poprzednik Savigny’ego i jego poglądy na rolę prawa rzymskiego Polsce*. Jest to jak dotąd jedyne współczesne⁶ opracowanie poddające analizie poglądy Ducka na temat wpływów romanistycznych w konkretnym systemie prawnym. J. Sondel postawił *De Usu et Autoritate* w rzędzie „najbardziej interesujących dzieł romanistycznych ery nowożytnej”⁷. W 1988 ukazała się praca D. Coquillette’a traktująca o twórczości prawników (również Ducka) skupionych w *Doctors’ Commons*⁸. W 1990 r. ośrodek w Getyndze

³ W. HOLDSWORTH, *A history of English Law*, V, London 1971, s. 24.

⁴ B. LEVACK, *Civil lawyers in England 1603-1641. A political study*, Oxford 1973.

⁵ N. HORN, *Römisches Recht als Gemeineuropäisches Recht bei Artur Duck*, [w:] *Studien zur europäischen Rechtsgeschichte*, wyd. W. WILHELM, Frankfurt 1972, s. 171-180.

⁶ Por. osiemnastowieczne opracowania dotyczące systemów prawnych Republiki Weneckiej i Królestwa Hiszpanii o których wspomina N. Horn, gdzie M. Foscarini i J. Cortes wykorzystali niektóre ustalenia Ducka, por. N. HORN, *op. cit.*, s. 180.

⁷ J. SONDEL, *op. cit.*, s. 69.

⁸ D. COQUILLETTE, *The Civilian Writers of Doctors’ Commons, London: Three Centuries of Juristic Innovation in Comparative, Commercial and International Law*, Berlin 1988.

opracował wydanie oryginalnej wersji *De Usu et Autoritate* opatrzonej obszernym wstępem F. T. Hinrichsa, zawierającym biografię autora oraz kilka uwag na temat jego pracy wraz ze szczegółowym indeksem osobowym⁹. W tej samej serii w 1993 r. dokonano niemieckiego tłumaczenia tegoż autora, również z ceną przedmową¹⁰. Omawiając współczesny europejski *come back* prawa rzymskiego – na marginesie rozważań na temat niemieckiego tłumaczenia *Corpus Iuris Civilis*, aprobującą wzmiankę poświęcił rozprawie Ducka E. Bucher, zwracając uwagę na jej pionierski prawno-porównawczy charakter: „Dieses bis vor kurzem von niemandem mehr beachtete, für den historisch Interessierten jedoch hochbedeutsame Werk ist eines der ersten „rechtsvergleichenden“: Der Verfasser, mit Selbstverständlichkeit von der Regel ausgehend, dass in Gegenden, wo christliche Herrscher das Sagen haben, vermutlich und dem Grundsatz nach römisches Recht gelte, gibt Erklärungen und Präzisierungen zum Vorgang und Stand der jeweiligen Romanisierung des Rechts ...”¹¹. Również P. Stein uznał, iż opracowanie to „based on precise information about the extent to which the civil law had been received in different European countries and Duck was at pains to bring out the common ideas on the nature of custom but seeks equity; he says, the laws of no nation are more suited than the civil law of the Romans, which contains the fullest rules concerning contracts, wills, delicts, judgements and all human actions”¹². Ostatnio o Ducku wspomniał również E. Cortese: „La storiografia usava tempo fa ri-

⁹ *De Usu Et Autoritate Juris Civilis Romanorum in Dominiis Principum Christianorum libri duo* von ARTUR DUCK, unveränderter Nachdruck der Ausgabe Leipzig 1668, Köln-Wien 1990.

¹⁰ A. DUCK, *Über Gebrauch und Geltung des 'ius civile' der Römer in den Staaten der christlichen Fürsten. Übersetzung, Einleitung und Anhang* von F. T. HINRICHS, Göttingen 1993. Por. rec. A. WIJFFELS, «TR» 63 (1995), s. 410-411.

¹¹ E. BUCHER, *Gedanken aus Anlass des Erscheinens zweier Monumentalwerke zum Römischen Recht. Deutsche Übersetzung des 'Corpus Iuris' und 'The Law of Obligations'* von Reinhard Zimmermann, «Aktuelle Juristische Praxis» 68 (1997), s. 923-938, s. 924.

¹² P. STEIN, *Roman Law in European History*, Cambridge 1999, s. 104.

chiamare in proposito la tardiva testimonianza seicentesca dell'inglese Arthur Duck, ma va ricordato che lo stesso Duck assegnava correttamente ai soli francesi l'origine dell'idea, appunto, che le leggi giustinianee andassero seguite non perché leggi, ma per la grande bontà delle loro rationes"¹³. Te głosy współczesnej nauki powoli przywracają właściwą, wysoką pozycję *De Usu et Autoritate* w historycznym „rankingu” prac romanistycznych.

Kim był Arthur Duck i skąd jego zainteresowanie prawem rzymskim? Urodził się w 1580 roku w Heavitree (Walia). Jego biografia¹⁴ stanowi kariery angielskiego *civil lawyer*, uczestniczącego w pracach szeregu instytucji sądowniczych gdzie potrzebna była znajomość prawa rzymskiego¹⁵. W wieku 15 lat przyjęty do Exeter College, bakalaureat uzyskał cztery lata później. Przyszły *common lawyer* (jak brat Artura Mikołaj Duck) winien wtedy wstąpić do jednej z czterech londyńskich izb prawniczych, gdzie po odpowiedniej praktyce uzyskałby prawo wykonywania zawodu przed sądami *common law*. Z kolei rozpoczęcie uniwersyteckich studiów prawniczych kończyło się nadaniem stopnia doktorskiego z zakresu prawa rzymskiego, D. C. L w Oxfordzie lub LL. D w Cambridge, a warunkiem koniecznym dalszej kariery zawodowej było członkostwo w elitarnej organizacji *Doctors' Commons* skupiającej praktyków występujących przed sądami działającymi poza sferą *common law*. Duck uzyskał doktorat Uniwersytetu Oxfordzkiego (D. C. L) w roku 1612, w wieku 32 lat, w dwa lata później wstąpił do *Doctors' Commons*. Członkostwo poprzedzać musiał jednoroczny okres (zwany „cichym rokiem”) praktyki szkoleniowej przed sądami kościelnymi. Nie każdy jednak chętny przyjmowany był do organizacji i wielu *civil lawyers* musiało zadowolić się słabo płatnymi posadami w admi-

¹³ E. CORTESE, *Un personaggio in cerca di autore. La compilazione giustiniana nel medioevo*, «Diritto@Storia» 3 (2004) [wyd. on-line].

¹⁴ Szczegóły biograficzne na podstawie opracowania B. LEVACKA, *Civil lawyers*, cit., s. 170.

¹⁵ Por. na ten temat Ł. MARZEC, 'Civil lawyers' w Anglii Tudorów i wczesnych Stuartów, «CPH» 54.2 (2003), s. 213-230 i powołaną tam literaturę.

nistracji kościelnej na prowincji. W roku 1616 Duck otrzymał nominację na kanclerza diecezji Bath i Wells (południowo-zachodnia Anglia). W roku następnym opublikował swoją pierwszą pracę naukową, życiorys arcybiskupa Canterbury Henryka Chichele; *Vita Henrici Chichele Archiepiscopi Cantuariensis sub regibus Henrici V et VI*. W roku 1623 objął liczące się stanowisko kanclerza diecezji londyńskiej. W tym samym roku rozpoczął praktykę przed Sądem Admiralicji, gdzie w szczególności miał okazję wykorzystać znajomość prawa rzymskiego. Sąd ten był bowiem jednym z najsilniejszych ośrodków recepcji tego prawa w Anglii¹⁶. W roku 1624 po raz pierwszy (razem z bratem Mikołajem) został członkiem Parlamentu jako protegowany biskupa Bath i Wells. W roku 1632 uzyskał prestiżową nominację na królewskiego adwokata przy Sądzie Rycerskim (*Court of Chivalry*), który uważany jest za kolejny (choć o mniejszej wadze) ośrodek wpływów prawa rzymskiego. W roku następnym zasiadał już w składzie Sądu Wysokiej Komisji, instytucji o ogromnym znaczeniu politycznym, która stała się jednym z zarzewi sporu pomiędzy Koroną i Parlamentem, co w efekcie doprowadziło do rewolucji i wojny domowej. Działalność w tym sądzie przyczyniła się również w istotny sposób do zdecydowanie negatywnego wizerunku Ducka w oczach obozu antyrojalistowskiego, którego członkowie ochrzcili go mianem „agenta Canterbury”, nie szczędząc mu szykan, paszkwili i gróźb. W miarę upływu czasu, kiedy sytuacja polityczna w Anglii stawała się coraz bardziej napięta, położenie osobiste i polityczne Ducka (jak i innych popleczników króla Karola Stuarta) stopniowo pogarszało się. Kiedy Długi Parlament zlikwidował Sąd Wysokiej Komisji, przeciwko Duckowi wszczęto śledztwo zakończone jego ucieczką do Oxfordu i konfiskatą dóbr, między innymi zakupionej uprzednio posiadłości w Cheshire. Oxford stanowiący obóz rojalistów był w okresie wojny domowej bezpiecznym schronieniem przed wojskami Cromwella. Tu-

¹⁶ Kwestia ta była przedmiotem osobnej publikacji, por. Ł. MARZEC, *Kilka uwag o sądownictwie Admiralicji w Anglii*, «Zeszyty Prawnicze» [UKSW] 4.1 (2004), s. 75-89 oraz powołaną tam literaturę.

taj właśnie, korzystając z przymusowego wygnania politycznego, bogato zaopatrzonej biblioteki uniwersyteckiej, a także pomocy archiwisty dr Gerarda Langbaine'a, napisał ukończone w maju 1648 roku *De Usu et Autoritate Iuris Civilis Romanorum in Dominiis Principium Christianorum*. W latach 1645-48 Duck zasiadał jeszcze w Sądzie Kanclerskim jako *master in Chancery*. Nominacja taka miała niezwykle prestiżowy charakter i świadczyła o bardzo wysokiej pozycji zawodowej. Już wcześniej jednak, w roku 1617 (w wieku lat 34) powołany został na to stanowisko w charakterze nadzwyczajnym, na czas jednego roku. Jednym z ostatnich zadań zawodowych jakie przyszło mu wypełnić kilka miesięcy przed śmiercią, było reprezentowanie Karola Stuarta przed Parlamentem, co jednak nie dało zamierzonego przez króla rezultatu. 12 grudnia 1648 zmarł nagle w czasie mszy w kościele w Cheswick, niecały zaledwie miesiąc przed egzekucją Karola Stuarta.

Jego życiorys dzieli się na kilka okresów, z których można wydzielić naukę i studia, długoletnią praktykę prawniczą i polityczną, a także przymusowy pobyt w Oxfordzie w czasach wojny domowej. Dość wcześnie dał wyraz swoim pasjom naukowym, publikując dojrzałą rozprawę jedynie pozornie stanowiącą biografię arcybiskupa Canterbury (w rzeczywistości było to studium publiczno-prawne). W czasie długich studiów w Oxfordzie w kolegiach *Hart Hall* i *All Souls* Duck odbył szereg podróży zagranicznych, odwiedzając uniwersytety we Francji, Włoszech, a także w Cesarstwie. Jak sam pisał, słuchał tam wykładów z prawa rzymskiego, nie miał natomiast okazji praktykować przed kontynentalnymi sądami i trybunałami¹⁷. Niewątpliwie podróże te zainteresowały Ducka widoczną wyraźnie w XVII wieku odmiennością systemów prawnych kontynentalnej Europy i Anglii. Zapewne wtedy zafascynował się ideą prawa rzymskiego jako powszechnego prawa chrześcijańskiej Europy. Również bliski kontakt z archiwistą i erudytą Gerardem Langbainem, uwa-

¹⁷ A. DUCK, 'De Usu Et Autoritate Iuris Civilis Romanorum in Dominiis Principum Christianorum libri duo', II, Lipsiae 1686, s. 471. Poniżej praca ta cytowana jest przez podanie kolejno księgi, rozdziału i strony, z pominięciem tytułu.

zanego niekiedy wręcz za współautora pracy nie pozostał bez wpływu na końcowy kształt dzieła, które Duck ukończył zaledwie kilka miesięcy przed śmiercią¹⁸.

De Usu et Authorityte to praca składająca się z dwóch części. W pierwszej, liczącej osiem rozdziałów¹⁹, Duck szczegółowo opisał dzieje prawa rzymskiego do czasów glosatorów, w drugiej, składającej się z czternastu rozdziałów pozycję i rolę prawa rzymskiego w czternastu państwach chrześcijańskiej Europy. Kolejno są to Cesarstwo Niemieckie, księstwo Italii, królestwo Sycylii i Neapolu, królestwa Francji, Hiszpanii, Portugalii, Anglii, Irlandii, Szkocji, Polski, Węgier, Danii, Szwecji i Czech. Rozprawę kończy *Conclusio Operis ad Lektorem* zawierające ciekawe uwagi autora w kwestii przyszłości prawa rzymskiego w Europie, skierowane osobno do rodaków i cudzoziemców.

Szczegółowa analiza i ocena tej pracy wykracza oczywiście poza ramy niniejszego artykułu, można jednak zaakcentować kilka kwestii o charakterze wstępnym. Duck nie ograniczył się do omówienia wyłącznie kwestii recepcji prawa rzymskiego w opisywanych państwach, ale scharakteryzował również dość szczegółowo istniejące w nich systemy prawne. Opracowanie to mogłoby dzisiaj służyć za dość rzetelne kompendium historii poszczególnych systemów poczynając od początków państwowości po czasy Duckowi współczesne. Wtedy *De Usu et Authorityte* z powodzeniem pełniło rolę uniwersalnego przewodnika po ustrojach prawnych i sądowniczych Europy, co czyniło z tej pracy pożądaną pozycję chociażby dla dy-

¹⁸ Zakres współpracy Langbaine'a nie jest dokładnie znany. W. HOLDSWORTH *A History*, cit., V, s. 24 podaje, iż asystował on przy pisaniu, przytacza jednak opinię znawcy historii Oxfordu A. Wooda, mówiącą, iż *Dr Gerard Langbaine's labours were so much that he deserved the name of co-author*. Sam Duck określał Langbaine'a jako „doctissimus”, DUCK, II, 8,345.

¹⁹ I. *De Iustitia Romanorum in Bellis & Legibus suis*, II. *De Iustitia & Encomiis Legum Romanorum*, III. *De Iure Civili Rom. ante Iustinianum Imp*, IV. *De libris Iuris Civilis Romanorum per Iustinianum compositis*, V. *De Iure Civili Romanorum post Iustinianum*, VI. *De Iure Feudorum*, VII. *De Iure Canonico*, VIII. *De interpretationibus & opinionibus Doctorum*.

plomatów i przedsiębiorców. O zapotrzebowaniu na nią świadczy kilkanaście wydań, w Anglii, Italii, Holandii, Francji i Cesarstwie Niemieckim, jak również francuskie i angielskie tłumaczenia.

Istotnym motywem przewijającym się przez karty *De Usu et Auctoritate* jest wizja prawa rzymskiego jako prawa powszechnego, wspólnego dla chrześcijańskiej Europy. Niezależnie od wyraźnie rysujących się w XVII w. odrębności narodowych, prawo to stanowi w opinii autora wyraźny czynnik ujednocający partykularyzmy prawne, a więc również zbliżający w pewnej mierze posługujące się nim państwa. Bardzo istotną rolę przywiązywał również – w perspektywie praktycznego wykorzystania prawa rzymskiego – do nauki prawa²⁰. Pomimo romanistycznego entuzjazmu, Duck nie stwarzał jednak iluzji, iż *Corpus Iuris Civilis* wyparło prawa lokalne i całkowicie zdominowało Europę. Wspominał natomiast (zawsze posługując się przykładami), iż wykorzystywano je do wyjaśniania, systematyzowania oraz stopniowego zastępowania licznych praw zwyczajowych²¹. Nie lekcewał przy tym starych pomników prawa zwyczajowego Europy: prawo saskie określił przymiotnikiem *celeberrimum*, a *Weichbild* uznał za „prawo rzymskie napisane w języku saskim”²². Wspominał również o wykorzystaniu prawa saskiego w Polsce. Dbałość o dobór literatury widać w każdym kolejnym rozdziale, co świadczy zarówno o solidnym aparacie naukowym, jak też o przebogatyach zasobach Bodleian Library. Przy opisie Sądu Kameralnego Rzeszy korzystał z głośnej w niemieckich sferach prawniczych rozprawy J. Mynsingera, pt. *Singularis observationum iudicii imperialis camerae centuriae quattuor* z 1563 r. Jej autor, były sędzia *Reichskammergericht* wyjaśnił metodę wyrokowania

²⁰ Por. A. DUCK, I, 8,4: ... *omnes fere agnoscunt jus Civile Romanorum sine Accursio, Bartolo, et reliquis Interpretibus non posse consistere.*

²¹ Por. np. opis praw partykularnych Rzeszy: *Jus dicunt variè secundum Consuetudines, Statuta & Constitutiones Provinciarum suarum ... quae tamen omnia Juri Civili Romanorum submitunt & ad ejus Normam accomodant*, A. DUCK, II, 2,164.

²² A. DUCK, II, 2,170: *Et Jus ipsum Saxonicum Jus Civile Romanum Lingua Saxonica descriptum aliqui ea de Causa appellant.* Duck nie ustrzegł się pewnych nieścisłości, jak np. datowania *Zwierciadła Saskiego* na czasy Ottona I.

tego sądu, który z założenia swoich orzeczeń nie uzasadniał. Z drugiej jednak strony Duck pominął bardzo istotną dla tematu pracę Conringa, *De origine iuris Germanici*, co wyraźnie zubożyło rozdział dotyczący Cesarstwa. Ukazała się ona jednak zbyt późno (1643), aby w czasach angielskiej wojny cywilnej autor mógł się z nią zapoznać. Omawiając systemy prawne poszczególnych państw, nie stronił również od uwag o charakterze ustrojowym. Oponował na przykład przeciw rozpowszechnionej w jego czasach teorii translacji Imperium Rzymskiego w Cesarstwie Niemieckim, pisząc: „... *non dicenda erit Translatio sed nova Constitutio Imperii* ...”²³.

Rozdział dotyczący Anglii napisany został, pomijając jego wartość historyczną, również z perspektywy praktyki²⁴. Duck wykorzystał swoje wieloletnie rozległe doświadczenie jako sędzia i adwokat w różnych angielskich sądach. Kiedy powstawała rozprawa, trwała angielska wojna cywilna, a autorytet prawa rzymskiego, jak również sądów korzystających z jego dorobku, gwałtownie upadł. Nieliczna grupa *civil lawyers* (do której zaliczał się również Duck) została poddana rozlicznym szykanom, ze śledztwem i aresztowaniem łącznie. *Common law* stało się symbolem niezależności Parlamentu od absolutyzmu Stuartów. Przyszłość prawa rzymskiego w Anglii, po przychylnych mu czasach Tudorów i pierwszych Stuartów, rysowała się autorowi w jakże czarnych barwach²⁵. Za swój obowiązek uważał jednak pokazać cudzoziemcom, iż „... *Ius Civile apud Anglos aliquando in honore & pretio fuisse* ...”²⁶.

²³ A. DUCK, II, 2,163.

²⁴ Rolę praktyki akcentował A. DUCK, II, 471 wyraźnie, pisząc w *Conclusio Operis ad Lectorem: in Academiis delibari tantum legis flores, in fores et curiis fructus colligi; Leges siquidem in Academiis deglutuntur, in Foro digeruntur*.

²⁵ Por. ostrzeżenia jakie autor kieruje do przyszłych angielskich studentów, A. DUCK, II, 8,408: *Sed me reprimis, et contemptis tabellionibus, cum juris consultis nostris redibimus in gratiam, monendique erunt adolescentes academici ut relicto jure civili Romanorum aliis gentibus, que illud satis colent, ad patrias leges se convertant, ex quibus commoda et honores patriae suae possint consequi*.

²⁶ A. DUCK, II, 8,408.

Autor szczegółowo opisał dzieje Brytanii od czasów inwazji Juliusza Cezara, korzystając ze źródeł rzymskich i greckich, na których oparłby się również współczesny historyk starożytności. Dzieje prawa rzymskiego w Anglii rozpoczął od Vacariususa, dzięki któremu, jak pisał, angielscy studenci poznali je na blisko pół wieku przed francuskimi²⁷. „Kwitnąca szkoła prawa rzymskiego”²⁸, stworzona przez tego mantuańskiego jurystę, została zlikwidowana edyktem króla Stefana z Blois, zakazującym nauczania, a nawet posiadania ksiąg prawniczych opartych na prawie rzymskim. Przyczyn tego zakazu współczesna nauka upatruje w osobistych animozjach króla z arcybiskupem Canterbury lub naciskach angielskich feudałów²⁹. Duck wysunął inną ciekawą hipotezę: oto profesorowie teologii i sztuk wyzwolonych, zazdrośni o powodzenie studium prawnego, wymogli na królu zakazujący edykt³⁰.

Wiele uwagi³¹ autor poświęcił początkom Uniwersytetu w Oxfordzie, opisując wczesną aktywność dydaktyczną fakultetu prawniczego, opartą na niedawno wydanych Digestach. W Anglii podstawową pomoc naukową stanowił, opracowany przez Vacariususa na potrzeby ubogich, podręcznik prawa rzymskiego nazwany *Liber Pauperum*. Tezy te, oparte w dużej mierze na wcześniejszym opracowaniu Gentilisa, pt. *In laudes Academiae Perusinae et Oxoniensi*, zostały jednak częściowo zakwestionowane przez późniejsze ustalenia. Z kolei poruszane przez Ducka kwestie dotyczące sądownictwa odrębnego od *common law* znane mu były przede

²⁷ Uniwersytet w Montpellier (w osobie Placentinusa) jako pierwszy we Francji rozpoczął wykłady z tego prawa w 1196 r. Por. A. DUCK, II, 8,360.

²⁸ Por. J. KĘDZIERSKI, *Dzieje Anglii do 1485*, Wrocław 1966, s. 292.

²⁹ Por. np. J. BASZKIEWICZ, *Państwo suwerenne w feudalnej doktrynie*, Warszawa 1964, s. 256.

³⁰ A. DUCK, II, 8,362: ... *Theologi & Artium Professores, invidia perciti ... ita valuerunt apud Regem Stephanum ut Edicto suo prohibuerit, ne ampli us docerentur Leges Romanae in Anglia ...*

³¹ A. DUCK, II, 8,366-367.

wszystkim z własnej praktyki. Opisał między innymi Sąd Kanclerski (*Court of Chancery*), Sąd Admiralicji (*Court of Admiralty*), sądy kościelne i wojskowe (*Court of the Constable and Marshall*)³². Sklasyfikował je jako „... *non ex mero Iure Anglicano sed ex aequo & bono exercentur, cum Iure Civili Romanorum plurimum conveniunt...*”³³.

Rozdział dotyczący Francji został opracowany bardzo starannie pod względem źródłowym oraz literatury. Niewątpliwie zarówno bliskość geograficzna, jak i wizyty autora w tym kraju do tego się przyczyniły. Duck doskonale rozróżniał odmienne strefy recepcji prawa rzymskiego na południu i północy kraju, choć przyczyn tych odmienności upatrywał w sposób z dzisiejszego punktu widzenia nieco uproszczony³⁴. Stosownej analizie poddał również nauczanie prawa rzymskiego na francuskich uniwersytetach, zaznaczając iż *ius civile* było jedynym na tamtejszych fakultetach prawniczych wykładanym i nikt bez doktoratu bądź bakalaureatu obojga praw nie może pełnić obowiązków sędziego lub adwokata. Wzmiankuje również, iż liczba studentów i profesorów *ius civile* przewyższała łączną liczbę tychże w Cesarstwie Niemieckim, Italii i Hiszpanii. Rozważał również przyczyny wydania znanej bulli Honoriusza III *Super Specula* zakazującej nauczania prawa rzymskiego w Paryżu, przytaczając poglądy ówczesnej nauki francuskiej, Rebuffusa, Molinaeusa i innych. Za bardzo dobrą należy uznać znajomość francuskiej literatury przez Ducka, nie tylko prawniczej. Autor cytuje Budaeusa, Anfreriusa, Imbertusa, Forciatulusa, Choppiusa, Servinusa, Bellapertica, Molinaeusa, Cujaciusa, Chassanaeusa, Costę, a więc czołówkę ówczesnych francuskich prawników, teologów czy historyków.

Konkludując, należy stwierdzić (zastrzegając, iż wnioski mają charakter wstępny i stanowią podstawę do właściwych badań), iż

³² A. DUCK, II, 8,383-401.

³³ A. DUCK, II, 8,383.

³⁴ A. DUCK, II, 5,237 i n.

De Usu et Autoritate stanowiło pierwszy w tak szerokiej skali głos nauki w sprawie znaczenia i roli prawa rzymskiego w Europie. Wartość merytoryczną tego opracowania, pomimo pojedynczych mankamentów należy ocenić bardzo wysoko, zwłaszcza w konfrontacji z aktualnym stanem wiedzy. *De Usu et Autoritate*, na co zwrócił już dawno uwagę N. Horn³⁵, z pewnością zasługuje na współczesne naukowe opracowanie. Być może będzie wtedy należało rozważyć „detronizację” F. Savigny’ego i jego *Geschichte des römischen Recht im Mittelalter*, powszechnie uważanego współcześnie za autora pierwszej pracy na ten temat.

ARTUR DUCK, *DE USU ET AUTHORITATE JURIS CIVILIS ROMANORUM* –
MEDIocre OR BRILLIANT WORK?

Summary

De Usu et Autoritate Juris Civilis Romanorum in Dominiis Principum Christianorum, the work by Artur Duck was published in London in 1653. Duck, one of the leading civil lawyers, a royalist, high commissioner, Master in Chancery, King’s Advocate and a chancellor of three dioceses wrote his book in exile in Oxford during the English Civil War. In his work he analysed the position and influence of Roman Law in fourteen countries of 17th-century Europe. Apart from England, Scotland and Ireland, he researched the German Empire, France, Italy, Sicily and Naples, Poland, Hungary, Bohemia, Spain, Portugal, Denmark and Sweden. Although Duck was an Englishman, he admired Roman Law and believed it could unify and consolidate the legal systems of Christian Europe. His work shows deep knowledge of how the legal systems of 17th-century Europe were organized and influenced by Roman Law. What seems to be of a special significance is the section of his book considering the role of Roman law in England, where Duck was

³⁵ N. HORN, *op. cit.*, s. 180.

involved in judicial activity for several years as a judge and advocate. Although his work remained forgotten for centuries, contemporary science is attempting to restore it to its proper position. So far, Duck's work has not been scientifically analysed but there is no doubt that it deserves a detailed study.